

Postrzeganie II wojny światowej i poparcie dla domagania się reparacji od Niemiec

Znak jakości przyznany CBOS przez
Organizację Firm Badania Opinii i Rynku 23 stycznia 2019 roku

Fundacja Centrum Badania Opinii Społecznej
ul. Świętojerska 5/7, 00-236 Warszawa
e-mail: sekretariat@cbos.pl; info@cbos.pl
<http://www.cbos.pl>
(48 22) 629 35 69

SPIS TREŚCI

Osobisty stosunek Polaków do II wojny światowej.....	1
Źródła wiedzy o II wojnie światowej.....	2
Doświadczenia rodzinne	4
Powody do dumy	7
Poparcie dla roszczeń reparacyjnych wobec Niemiec.....	9

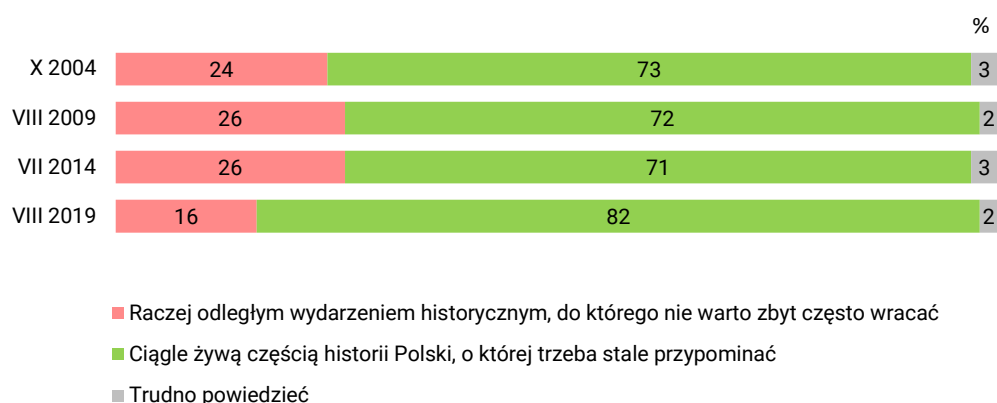
W dniach poprzedzających 80. rocznicę wybuchu II wojny światowej po raz kolejny zapytaliśmy Polaków¹ o ich stosunek do tych tragicznych wydarzeń, które zburzyły dotychczasowy porządek rzeczy i w dużej mierze zdeterminowały dzisiejszy świat. Pytaliśmy również o doświadczenia rodzinne oraz – generalnie – o źródła wiedzy o II wojnie światowej. W badaniu ponownie uwzględniliśmy także kwestię domagania się reparacji wojennych ze strony Niemiec.

OSOBISTY STOSUNEK POLAKÓW DO II WOJNY ŚWIATOWEJ

Mimo upływu czasu i zmniejszania się liczby osób, które przeżyły II wojnę światową, ogromna większość dorosłych Polaków (82%) uważa, że jest to ciągle żywa część historii Polski, o której trzeba stale przypominać. Co ciekawe, osób wyrażających takie przekonanie jest obecnie znacznie więcej niż pięć lat temu (wzrost o 11 punktów procentowych). Zmniejszyła się natomiast grupa badanych uważających, że II wojna światowa jest raczej odległym wydarzeniem historycznym, do którego nie warto wracać (16%, spadek o 10 punktów procentowych). Warto dodać, iż w okresie 2004–2014 nie odnotowaliśmy istotnych zmian odsetka badanych uważających, że jest to wciąż żywa i warta przypomnienia część historii Polski, ani tych, którzy twierdzili, że jest to odległa historia, do której nie warto wracać.

CBOS

RYS. 1. Czym jest dla Pana(i) osobiście II wojna światowa?

¹ Badanie „Aktualne problemy i wydarzenia” (351) przeprowadzono metodą wywiadów bezpośrednich wspomaganych komputerowo (CAPI) w dniach 22–29 sierpnia 2019 roku na liczącej 974 osoby reprezentatywnej próbie losowej dorosłych mieszkańców Polski.

Co ciekawe – podobnie jak w poprzednich badaniach² – nie wiek respondentów, ani nawet rodzinna pamięć o II wojnie światowej odgrywają tu główną rolę, a orientacja polityczna. Choć – niezależnie od deklarowanych poglądów politycznych – zdecydowana większość badanych uważa, że II wojna światowa to ciągle żywa część historii Polski, o której trzeba stale przypominać, to najczęściej taką opinię wyrażają ankietowani identyfikujący się z prawicą (89%) – por. tabelę aneksową 1. Widoczne jest to także w zróżnicowaniu odpowiedzi respondentów deklarujących zamiar głosowania w nadchodzących wyborach parlamentarnych³. Najczęściej przekonanie, że II wojna światowa to ciągle żywa część historii, o której trzeba stale przypominać, wyrażają badani deklarujący poparcie w wyborach do Sejmu dla KW Prawo i Sprawiedliwość (89%), najrzadziej twierdzą tak natomiast respondenci popierający KW Sojusz Lewicy Demokratycznej (74%), wśród których jednocześnie relatywnie duży jest odsetek odpowiedzi „trudno powiedzieć” (9%).

TABELA 1

Czym jest dla Pana(i) osobiście II wojna światowa?	Na kandydata którego komitetu wyborczego zamierza Pan(i) głosować w wyborach do Sejmu?			
	KW Prawo i Sprawiedliwość	KKW Koalicja Obywatelska PO .N IPL Zieloni	KW Sojusz Lewicy Demokratycznej	KW Polskie Stronnictwo Ludowe
	w procentach			
Raczej odległym wydarzeniem historycznym, do którego nie warto zbyt często wracać	10	17	17	21
Ciągle żywą częścią historii Polski, o której trzeba stale przypominać	89	81	74	79
Trudno powiedzieć	1	2	9	0

Spośród analizowanych zmiennych społeczno-demograficznych stosunek do II wojny światowej w największym stopniu różnicuje poziom wykształcenia badanych, przy czym najbardziej dystansują się do niej respondenci najslabiej wykształceni, czyli legitymujący się jedynie ukończeniem szkoły podstawowej lub gimnazjum, choć także wśród nich zdecydowaną większość (74%) stanowią osoby mające poczucie, że II wojna światowa to ciągle żywa część historii Polski (por. tabelę aneksową 1).

ŹRÓDŁA WIEDZY O II WOJNIE ŚWIATOWEJ

Z deklaracji respondentów wynika, iż aktualna wiedza Polaków o II wojnie światowej pochodzi przede wszystkim ze szkoły (wśród trzech najważniejszych źródeł wskazało ją 66% badanych). Ważną rolę odgrywają też książki (43%), rozmowy w rodzinie (42%), a także filmy (32%) oraz radio i telewizja

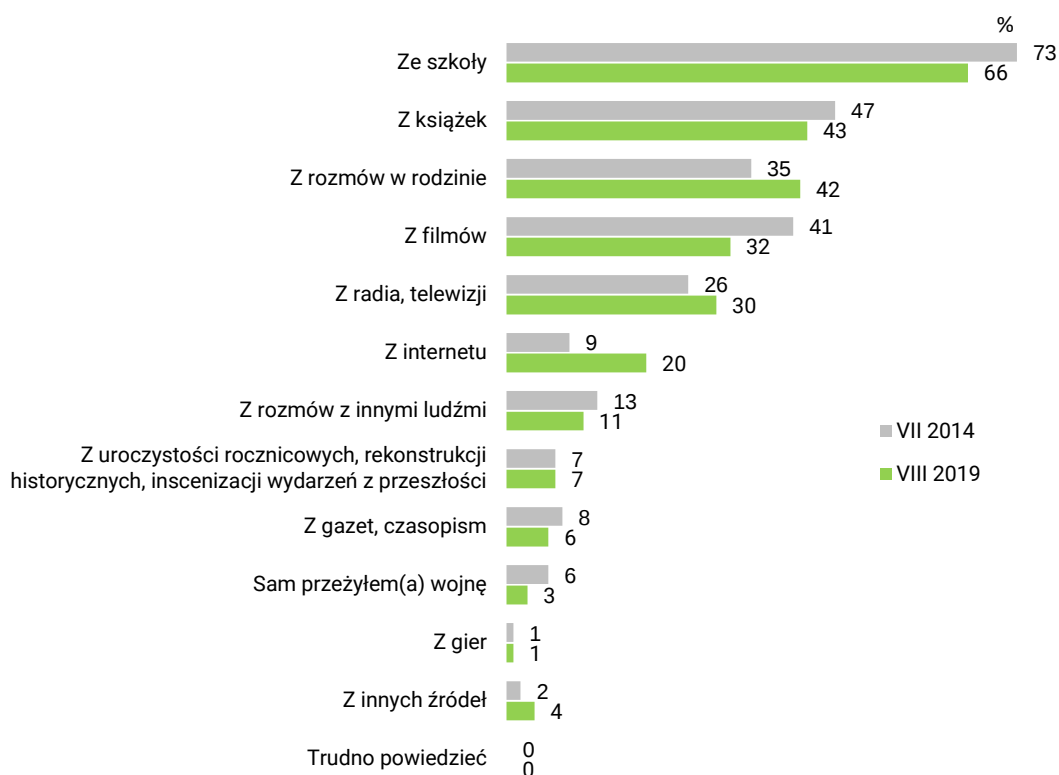
² Zob. komunikat CBOS „75 rocznica wybuchu II wojny światowej”, sierpień 2014 (oprac. B. Roguska).

³ Zob. komunikat CBOS „Preferencje partyjne po zarejestrowaniu komitetów wyborczych”, sierpień 2019 (oprac. M. Bożewicz).

(30%). Warto podkreślić wyraźny wzrost informacyjnej roli internetu – w 2014 roku w tym kontekście wskazywało go 9% badanych, a obecnie 20%. Ponadto, w porównaniu z 2014 rokiem, wzrosła też częstość wskazań jako źródła wiedzy o II wojnie światowej rozmów w rodzinie oraz radia i telewizji (odpowiednio wzrost o 7 i 4 punkty procentowe), rzadziej natomiast obecnie wskazywano filmy (spadek o 9 punktów), szkołę (spadek o 7 punktów), książki (spadek o 4 punkty) i własne przeżycia z okresu II wojny światowej (spadek o 3 punkty procentowe).

CBOS

RYS. 2. Skąd przede wszystkim ma pan(i) wiadomości na temat II wojny światowej?
Proszę wskazać nie więcej niż trzy odpowiedzi

Odpowiedzi nie sumują się do 100%, bowiem respondenci mieli możliwość wskazania trzech odpowiedzi

Częstość wskazań poszczególnych źródeł wiedzy o II wojnie światowej wyraźnie wiąże się z wiekiem badanych. Edukacja szkolna jako jedno z trzech najważniejszych źródeł wiedzy o II wojnie światowej jest tym częściej wskazywana, im młodszy są respondenci (od 31% wśród badanych mających co najmniej 75 lat, do 86% w grupie wiekowej 18–24 lata). Odwrotna zależność występuje natomiast w przypadku rozmów w gronie rodzinnym – tym częściej stanowią one jedno z trzech najważniejszych źródeł wiedzy o II wojnie światowej, im starsi są badani (od 20% w grupie wiekowej 18–24 lata do 60% wśród respondentów w wieku 75+). Filmy i internet znacznie częściej stanowią źródło wiedzy dla osób młodych i w średnim wieku niż starszych ankietowanych, którzy dla odmiany częściej wskazują na radio i telewizję. Mimo iż częstość wskazywania książek wśród trzech głównych źródeł wiedzy o II wojnie światowej przez badanych z wyróżnionych grup wiekowych nie różni się istotnie statystycznie, to warto zauważyć, iż najrzadziej wskazywały je w tym kontekście osoby w wieku 75+.

Wśród badanych z najstarszej wyróżnionej grupy wiekowej – obok rozmów w rodzinie – drugim najczęściej wskazywanym źródłem wiedzy o II wojnie światowej są natomiast własne przeżycia z tego okresu.

TABELA 2

Skąd przede wszystkim ma Pan(i) wiadomości na temat II wojny światowej? Proszę wskazać nie więcej niż trzy odpowiedzi	Wiek respondentów w latach						
	18–24	25–34	35–44	45–54	55–64	65–74	75 i więcej
	w procentach						
Ze szkoły	86	75	70	77	59	54	31
Z książek	43	43	44	46	39	48	31
Z rozmów w rodzinie	20	31	33	44	52	51	60
Z filmów	39	33	40	40	30	23	14
Z radia, telewizji	13	17	30	39	36	40	30
Z internetu	43	34	32	9	9	6	2
Z rozmów z innymi ludźmi	6	13	8	8	16	12	14
Z uroczystości rocznicowych, rekonstrukcji historycznych, inscenizacji wydarzeń z przeszłości	4	10	5	7	9	5	9
Z gazet, czasopism	3	4	6	7	6	12	9
Sam przeżyłem(a) wojnę	0	0	0	0	0	0	41
Z gier	7	1	1	0	0	0	0
Z innych źródeł	1	2	6	2	7	4	1
Trudno powiedzieć/ odmowa odpowiedzi	0	0	0	2	0	0	0

DOŚWIADCZENIA RODZINNE

Od wybuchu II wojny światowej minęło 80 lat i coraz mniej jest wśród nas jej naocznych świadków. Z deklaracji badanych wynika, iż obecnie dwie piąte (40%) dorosłych Polaków ma w rodzinie osoby, które pamiętają II wojnę światową z własnego doświadczenia. Co oczywiste, żyjących świadków II wojny światowej mają w rodzinie najczęściej badani najstarsi (54% w grupie wiekowej 75+).

CBOS

RYS. 3. Czy w Pan(i) rodzinie żyją jeszcze osoby, które pamiętają II wojnę światową?

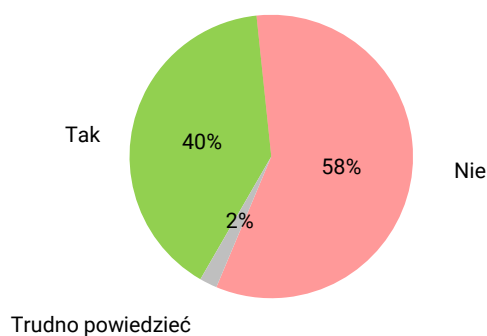

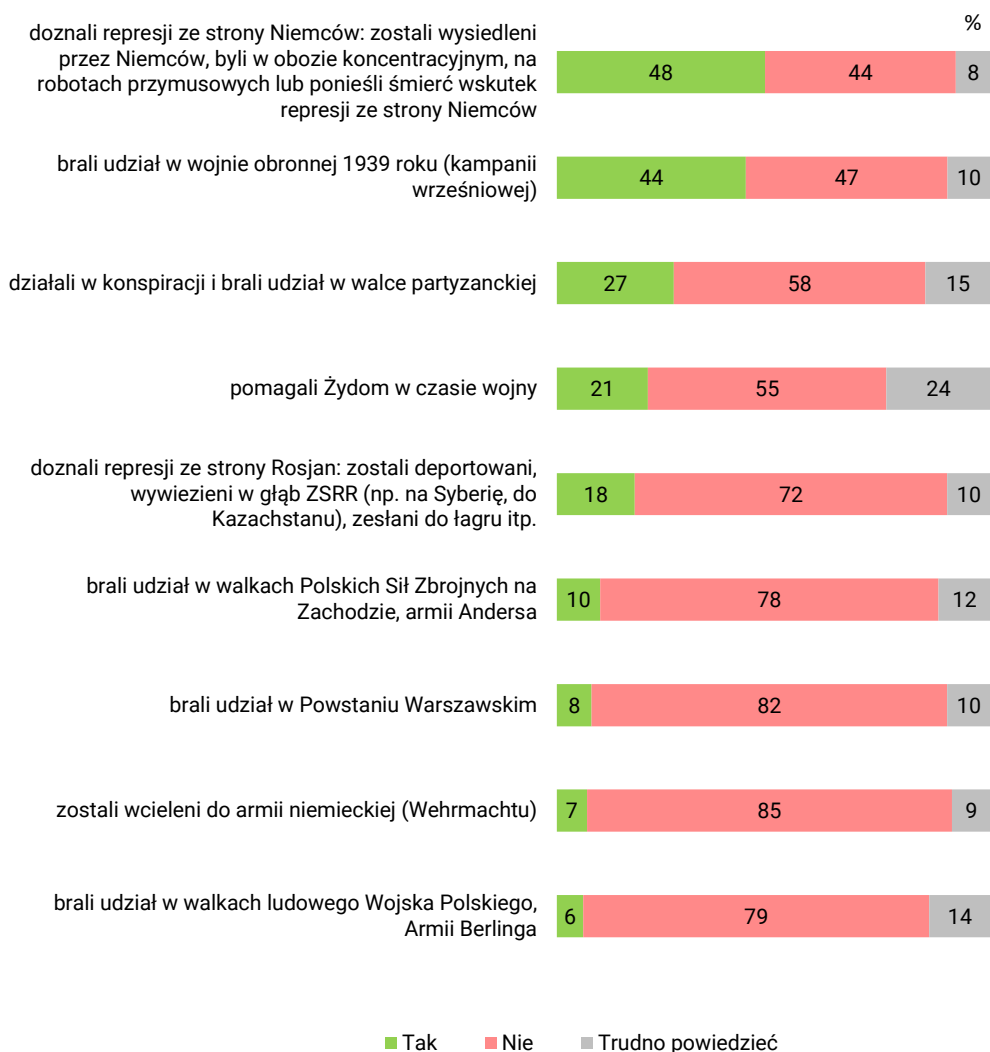
TABELA 3

Czy w Pan(i) rodzinie żyją jeszcze osoby, które pamiętają II wojnę światową?	Wiek respondentów w latach						
	18–24	25–34	35–44	45–54	55–64	65–74	75+
	w procentach						
Tak	43	43	38	42	45	23	54
Nie	55	51	62	56	55	77	44
Trudno powiedzieć	2	6	0	2	0	0	2

Zapytaliśmy badanych o ich wiedzę dotyczącą doświadczeń członków ich rodziny z czasów II wojny światowej. Aż 76% dorosłych Polaków zadeklarowało, iż – według ich wiedzy – w ich rodzinach są lub byli ludzie, którzy bądź brali czynny udział w wydarzeniach z okresu drugiej wojny światowej, bądź byli ofiarami represji ze strony Niemców lub Rosjan w tamtym okresie.

CBOS

RYS. 4. Czy według Pana(i) wiedzy, w Pana(i) rodzinie są lub byli ludzie, którzy:

Blisko połowa (48%) dorosłych Polaków ma wiedzę, iż członków ich rodziny dotknęły w czasie II wojny światowej jakieś represje ze strony Niemców: zostali wysiedleni przez Niemców, byli w obozie koncentracyjnym, na robotach przymusowych lub ponieśli śmierć wskutek represji ze strony Niemców. Przekonanie, iż takie doświadczenia ominęły ich rodzinę wyraża natomiast 44% badanych, a 8% nie ma wiedzy pozwalającej jednoznacznie odpowiedzieć na to pytanie. Wiedzę na ten temat wyraźnie częściej niż młodsi respondenci deklarują osoby w wieku 45+. Ponadto badani, którzy ukończyli 35 rok życia znacznie częściej niż młodsi twierdzą, że ich krewni byli ofiarami niemieckich represji w czasie II wojny światowej. Co ciekawe, pamięć o takich represjach jest znacznie bardziej rozpowszechniona w miastach liczących co najmniej 100 tysięcy mieszkańców niż w mniejszych miejscowościach (por. tabelę aneksową 4).

Niewiele mniej osób, bo 44% twierdzi, iż w ich rodzinie są lub byli ludzie, którzy brali udział w wojnie obronnej 1939 roku. Tak wysoki odsetek sugerować może, iż chodzi nie tylko o osoby zaangażowane w regularną walkę, ale także te, które w jakikolwiek sposób zostały dotknięte tymi wydarzeniami. Wiedzę na ten temat znacznie rzadziej niż starsi deklarują osoby z grupy wiekowej 18–24 lata. Ponadto badani, którzy ukończyli 35 rok życia znacznie częściej niż młodsi twierdzą, że członkowie ich rodzin byli zaangażowani w te działania wojenne (por. tabelę aneksową 5).

Mniej niż co trzeci badany (31%) ma świadomość, że osoby z jego rodziny były podczas drugiej wojny zaangażowane w działania konspiracyjne lub zbrojne typu partyzanckiego, w tym 27% twierdzi, że ich bliscy działali w konspiracji i brali udział w walce partyzanckiej, a 8% wie, że brali udział w Powstaniu Warszawskim. Warto zauważyć, iż najczęściej brak wiedzy, czy ktoś z przodków działał w konspiracji podczas II wojny światowej lub brał udział w walce partyzanckiej, deklarują badani najmłodsi (32% w grupie wiekowej 18–24 lata – por. tabelę aneksową 6). Najmłodsi również najczęściej deklarują brak wiedzy co do udziału członków ich rodziny w Powstaniu Warszawskim (25%). Co ciekawe, udział członków swojej rodziny w Powstaniu Warszawskim częściej niż inni deklarują mieszkańcy największych miast (23% w miastach liczących co najmniej 500 tysięcy mieszkańców – por. tabelę aneksową 7), przy czym – oprócz mieszkańców Warszawy – licznie są wśród nich reprezentowani mieszkańcy Łodzi oraz Poznania.

Znaczna jest grupa badanych twierdzących, że ich krewni pomagali w czasie II wojny światowej Żydom (21%). Niewiele mniej osób wie, że w rodzinie są lub byli ludzie, którzy doznali represji ze strony Rosjan: zostali deportowani, wywiezieni w głąb ZSRR (np. na Syberię, do Kazachstanu), zesłani do łagru itp. (18%). Także w tych kwestiach najmłodsi badani najczęściej deklarują brak wiedzy (w grupie wiekowej 18–24 lata odpowiednio 37% i 30%). Zaangażowanie członków własnej rodziny w pomoc Żydom w czasie II wojny światowej najczęściej deklarują badani z grupy wiekowej 65+ (28%), częściej też mieszkańcy miast liczących co najmniej 500 tysięcy mieszkańców (27%) niż wsi i mniejszych miast (por. tabelę aneksową 8). Doznanie przez członków rodziny represji ze strony Rosjan w trakcie II wojny światowej częściej niż badani słabiej wykształceni deklarują osoby ze średnim i wyższym wykształceniem – por. tabelę aneksową 9.

Co siódmy (14%) badany wie, że w jego rodzinie są lub byli ludzie, którzy byli żołnierzami regularnych sił zbrojnych walczących po stronie koalicji antyhitlerowskiej, przy czym więcej badanych twierdzi,

że ich krewni brali udział w walkach Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie, armii Andersa (10%) niż że brali udział w walkach ludowego Wojska Polskiego, Armii Berlinga (6%). Co ciekawe, obecnie nieco mniej osób przyznaje się niż do tego, że ktoś z rodziny był żołnierzem wojska polskiego walczącego u boku Armii Czerwonej niż że został wcielony do armii niemieckiej, Wehrmachtu (7%). Im młodsza grupa wiekowa badanych, tym więcej deklaracji braku wiedzy na temat udziału członków rodziny w regularnych działaniach zbrojnych podczas II wojny światowej (por. tabele aneksowe 10–12).

POWODY DO DUMY

Druga wojna światowa bez wątpienia należy do wydarzeń historycznych, które silnie wpłynęły na kształtowanie się tożsamości zbiorowej Polaków. W badaniu przeprowadzonym na przełomie czerwca i lipca 2018 roku 14% respondentów spontanicznie wymieniło ją wśród trzech najważniejszych wydarzeń z historii Polski ostatnich stu lat. Jednocześnie II wojna światowa i okupacja niemiecka najczęściej spontanicznie wymieniane były we wspomnianym badaniu jako największe niepowodzenie Polski w okresie ostatnich stu lat⁴.

W sierpniowym badaniu po raz drugi poprosiliśmy respondentów o wskazanie nie więcej niż dwóch wydarzeń z okresu II wojny światowej, z których Polacy mogą być dumni. Po 80 latach od wybuchu wojny Polacy są dumni przede wszystkim z Powstania Warszawskiego (46% wskazań) oraz organizacji polskiego państwa podziemnego i działalności Armii Krajowej (42%). W porównaniu z wynikami uzyskanymi przed pięcioma laty badani znacznie częściej wskazywali w tym kontekście Powstanie Warszawskie (wzrost o 9 punktów procentowych), a nieco rzadziej – organizację polskiego państwa podziemnego i działalność AK (spadek o 3 punkty), w wyniku czego nastąpiła zmiana na dwóch pierwszych miejscach tego rankingu. Częstszemu wskazywaniu Powstania Warszawskiego w kontekście dumy narodowej sprzyja zapewne w jakimś stopniu termin przeprowadzenia badania (w 2014 roku był to lipiec, a w tym roku trzecia dekada sierpnia – miesiąca, w którym rocznica powstania jest najbardziej uroczyste upamiętniana).

Tak jak pięć lat wcześniej duże uznanie Polaków budzi także zbrojny opór wobec najeźdźcy, czyli wojna obronna 1939 roku (36% wskazań, bez zmian). Mniej osób wśród najważniejszych powodów do dumy wymieniło ratowanie Żydów podczas wojny przez Polaków, warto jednak zauważyć, iż od 2014 roku odsetek wskazań tych działań zwiększył się (wzrost z 26% do 30%). Stosunkowo rzadko wśród wydarzeń z okresu II wojny światowej, z których Polacy mogą być dumni, wskazywano natomiast organizację i walkę polskich żołnierzy w ramach Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie i ludowego Wojska Polskiego (odpowiednio 10% i 8%). Warto też zauważyć, iż organizację polskich

⁴ Zob. komunikat CBOS „Najważniejsze wydarzenia, sukcesy i niepowodzenia w ostatnim stuleciu historii Polski”, wrzesień 2018 (oprac. B. Badora).

regularnych sił zbrojnych i ich walkę po stronie koalicji antyhitlerowskiej w kontekście dumy narodowej wskazywano obecnie nieco rzadziej niż przed pięcioma laty.

CBOS

RYS. 5. Z czego, z których wydarzeń z okresu II wojny światowej przede wszystkim Polacy mogą być dumni? Proszę wybrać nie więcej niż dwie odpowiedzi

Odpowiedzi uzyskane w poszczególnych grupach wiekowych (por. tabelę aneksową 13) obrazują znaczenie wydarzeń II wojny światowej dla różnych pokoleń Polaków, a porównanie z wynikami uzyskanymi przed pięcioma laty pozwala dodatkowo uchwycić zmiany w społecznej pamięci o wojnie.

Obecnie, tak jak w 2014 roku, najmłodszy respondenci, w wieku od 18 do 24 lat, a więc osoby jeszcze uczęszczające do szkoły albo które niedawno ukończyły edukację szkolną, zdecydowanie najczęściej są dumne z organizacji państwa podziemnego i działalności Armii Krajowej (54%), na kolejnych miejscach wymieniając Powstanie Warszawskie (46%) i pomoc Żydom podczas wojny (34%). Organizacja podziemnego państwa polskiego oraz działalność Armii Krajowej to także najczęściej wskazywany powód do dumy związanej z okresem II wojny światowej przez badanych w wieku 35–54 lata (48% w grupie wiekowej 35–44 lata i 46% w grupie wiekowej 45–54 lata). Tylko nieznacznie rzadziej jednak wymieniali oni w tym kontekście Powstanie Warszawskie (47% w grupie wiekowej 35–44 lata i 45% w grupie wiekowej 45–54 lata).

Wśród badanych z grup wiekowych 25–34 lata oraz 55–64 lata na pierwsze miejsce jako powód do dumy obecnie wysunęło się Powstanie Warszawskie (wskazywane przez odpowiednio 52% i 46% badanych). W grupie osób w wieku 25–34 lata na drugim miejscu pod względem częstości wskazań znalazła się działalność polskiego państwa podziemnego i AK (43%), natomiast w grupie wiekowej 55–64 lata niemal równie często wskazywano wojnę obronną w 1939 roku, organizację podziemnego państwa polskiego i AK oraz ratowanie Żydów (odpowiednio 37%, 36% i 34%).

Respondenci w wieku 65+ najczęściej deklarują dumę z wojny obronnej 1939 roku (41%), Powstania Warszawskiego (39%) i – nieco rzadziej – organizacji podziemnego państwa polskiego i działalności AK (35%). Warto też zauważyć, iż najstarsi badani najczęściej ze wszystkich deklarują dumę z organizacji i walk ludowego Wojska Polskiego (13%).

Znaczący wzrost częstości wskazań na Powstanie Warszawskie jako jedno z dwóch wydarzeń z II drugiej wojny światowej stanowiących powód do dumy – w porównaniu z rokiem 2014 – nastąpił we wszystkich analizowanych grupach wiekowych, natomiast w oczach badanych w wieku 45+ wyrażnie w tym kontekście zyskało ratowanie Żydów. W 2014 roku⁵ im starsi byli ankietowani, tym rzadziej doceniali pomoc Żydom świadczoną podczas wojny przez Polaków, natomiast obecnie we wszystkich wyróżnionych grupach wiekowych wskazywana jest ona jako powód do dumy podobnie często.

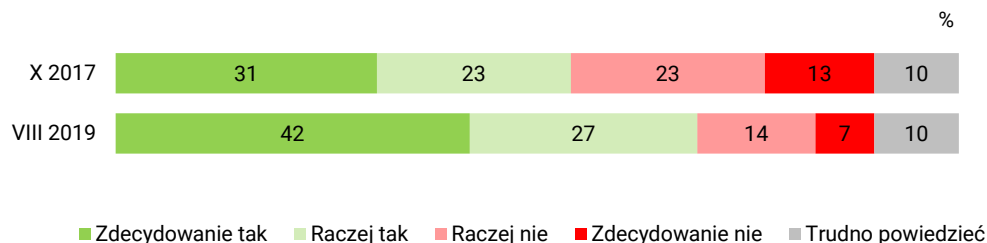
POPARCIE DLA ROSZCZEŃ REPARACYJNYCH WOBEC NIEMIEC

W przeddzień rocznicy wybuchu II wojny światowej po raz kolejny zapytaliśmy Polaków o ich stosunek do ubiegania się o reparacje wojenne od Niemiec. Poprzednio pytaliśmy o tę kwestię w październiku 2017 roku⁶, gdy temat ten powrócił do polskiej debaty publicznej za sprawą partii rządzącej. Warto przypomnieć, iż w dniu 29 września 2017 roku powstał Parlamentarny Zespół ds. Oszacowania Wysokości Odszkodowań Należnych Polsce od Niemiec za Szkody Wyrządzone w trakcie II Wojny Światowej, któremu przewodniczy poseł Arkadiusz Mularczyk (obecnie działa w nim 24 posłów i 2 senatorów PiS oraz jeden poseł niezrzeszony). W ciągu niemal dwóch lat, które upłynęły od poprzedniego badania, poparcie Polaków dla domagania się przez Polskę od Niemiec reparacji za straty poniesione podczas II wojny światowej znacząco wzrosło (o 15 punktów procentowych). W trzeciej dekadzie sierpnia br. aż 69% badanych wyraziło opinię, iż Polska powinna domagać się od Niemiec reparacji (odszkodowań) za straty poniesione podczas II wojny światowej, z czego 42% jest o tym zdecydowanie przekonanych. Przeciwna temu jest obecnie nieco ponad jedna piąta badanych (21%, od października 2017 roku spadek o 15 punktów procentowych).

⁵ Por. przypis 2.

⁶ Zob. komunikat CBOS „Polacy o reparacjach wojennych”, listopad 2017 (oprac. B. Roguska).

RYS. 6. Czy, Pana(i) zdaniem, Polska powinna domagać się od Niemiec reparacji (odszkodowań) za straty poniesione podczas II wojny światowej?

Tak jak poprzednio stosunek do kwestii domagania się przez Polskę reparacji wojennych od Niemiec za straty poniesione podczas II wojny światowej istotnie różnicuje przede wszystkim orientacja polityczna, a przede wszystkim deklarowane usytuowanie na osi lewica–centrum–prawica (por. tabelę aneksową 14). Ubieganie się o reparacje popiera ogromna większość (88%) osób deklarujących prawicowe poglądy polityczne, przy czym 61% jest zdecydowanie za takim działaniem. Zwolennikami domagania się reparacji od Niemiec jest też większość badanych o poglądach centrowych (64%) oraz respondentów niepotrafiących określić swoich poglądów na osi lewica–centrum–prawica (61%). Respondenci identyfikujący się z lewicą częściej są natomiast przeciwnikami niż zwolennikami wysuwania roszczeń odszkodowawczych wobec Niemiec (48% wobec 41%). Warto podkreślić, iż – w porównaniu z październikiem 2017 roku – poparcie dla domagania się przez Polskę reparacji wojennych od Niemiec wzrosło znacząco we wszystkich wyróżnionych grupach.

Spośród największych potencjalnych elektoratów partyjnych najczęściej zwolennikami domagania się od Niemiec reparacji wojennych są badani deklarujący zamiar głosowania w październikowych wyborach do Sejmu na kandydatów KW Prawo i Sprawiedliwość (ogółem popiera to 90% spośród nich, przy czym 62% w sposób zdecydowany). Ponadto, o ile zdeklarowani wyborcy KW Polskie Stronnictwo Ludowe i KKW Koalicja Obywatelska PO .N IPL Zieloni częściej deklarują się jako zwolennicy niż przeciwnicy występowania do Niemiec o reparacje za straty poniesione przez Polskę podczas II wojny światowej, to ponad połowa zwolenników KW Sojusz Lewicy Demokratycznej jest temu przeciwna.

TABELA 4

Czy, Pana(i) zdaniem, Polska powinna domagać się od Niemiec reparacji (odszkodowań) za straty poniesione podczas II wojny światowej?	Na kandydata którego komitetu wyborczego zamierza Pan(i) głosować w wyborach do Sejmu?			
	KW Prawo i Sprawiedliwość	KKW Koalicja Obywatelska PO .N IPL Zieloni	KW Sojusz Lewicy Demokratycznej	KW Polskie Stronnictwo Ludowe
	w procentach			
Zdecydowanie tak	62	22	13	27
Raczej tak	28	23	25	31
Raczej nie	4	27	30	20
Zdecydowanie nie	2	14	21	9
Trudno powiedzieć	4	14	11	13

Opinie w tej kwestii istotnie różnicuje też wykształcenie badanych. Co prawda, zwolennicy domagania się przez Polskę reparacji od Niemiec za straty poniesione podczas II wojny światowej stanowią większość we wszystkich wyróżnionych grupach, ale jest ich znacznie więcej wśród respondentów z wykształceniem podstawowym/gimnazjalnym lub zasadniczym zawodowym (odpowiednio 72% i 78%) niż wśród lepiej wykształconych (65% wśród badanych z wykształceniem średnim i 61% w grupie z wyższym wykształceniem). Wśród badanych z wykształceniem wyższym lub średnim jest też znacznie więcej niż wśród słabiej wykształconych przeciwników domagania się reparacji od Niemiec (31% wśród badanych z wyższym wykształceniem, 24% w grupie ankietowanych z wykształceniem średnim wobec 12% wśród osób z wykształceniem zasadniczym zawodowym i 14% wśród ankietowanych z wykształceniem podstawowym lub gimnazjalnym). Zwolennikami domagania się od Niemiec reparacji za straty poniesione podczas II wojny światowej znacznie częściej są także mężczyźni (73%) niż kobiety (65%). Warto dodać, iż więcej niż przeciętnie zdecydowanych zwolenników ubiegania się o reparacje wojenne jest wśród osób w wieku 45+ (por. tabelę aneksową 14).

Mimo upływu 80 lat od jej wybuchu II wojna światowa dla większości Polaków nie jest odległym wydarzeniem, ale nadal żywą częścią historii Polski. Co ciekawe, pomimo ubywania naocznych świadków tych wydarzeń, odsetek takich deklaracji jest obecnie większy niż kiedykolwiek wcześniej w ciągu ostatnich piętnastu lat. Badani mówią, że źródłem ich wiedzy o II wojnie światowej jest przede wszystkim szkoła. Znaczne odsetki wskazują też na książki, rozmowy w rodzinie, filmy, radio i telewizję. Wyraźnie w ciągu ostatnich pięciu lat wzrosła informacyjna rola internetu.

Spośród wydarzeń II wojny światowej szczególnym źródłem dumy jest dla Polaków Powstanie Warszawskie oraz stworzenie i działalność w okresie okupacji tajnych struktur państwa polskiego (w tym Armii Krajowej) – organizacji będącej ewenementem w ówczesnej Europie.

W kontekście 80. rocznicy wybuchu II wojny światowej po dwóch latach ponownie zapytaliśmy też Polaków o stosunek do domagania się przez Polskę reparacji wojennych od Niemiec. Wydaje się, że odnotowany wzrost poparcia dla takich działań wiązać można z podejmowaniem tematu odszkodowań przez polityków rządzącej formacji.

Opracowała

Barbara Badora

TABELA 1

		W tym roku minie osiemdziesiąt lat od wybuchu II wojny światowej. Czym jest dla Pana(i) osobiście II wojna światowa?			Liczba osób
		Raczej odległym wydarzeniem historycznym, do którego nie warto zbyt często wracać	Ciągle żywą częścią historii Polski, o której trzeba stale przypominać	Trudno powiedzieć	
		%	%	%	
Ogółem		16	82	2	974
Płeć	Mężczyźni	15	82	3	459
	Kobiety	17	81	2	515
Wiek	18–24 lata	21	77	2	72
	25–34	18	81	2	196
	35–44	15	80	5	167
	45–54	13	86	1	133
	55–64	12	85	3	191
	65 lat i więcej	18	80	2	216
Miejsce zamieszkania	Wieś	19	79	2	394
	Miasto do 19 999	13	83	3	170
	20 000 – 99 999	16	82	2	186
	100 000 – 499 999	12	86	2	136
	500 000 i więcej mieszk.	12	82	6	87
Wykształcenie	Podstawowe / gimnazjalne	25	74	1	173
	Zasadnicze zawodowe	15	82	3	238
	Średnie	13	85	1	302
	Wyższe	14	82	4	260
Grupa społeczna i zawodowa	Kadra kier., spec. z wyższym wyksz.	19	76	5	114
	Średni personel, technicy	14	85	2	52
	Pracownicy adm.-biurowi	10	90		68
	Pracownicy usług	12	88		56
	Robotnicy wykwalifikowani	14	83	3	103
	Robotnicy niewykwalifik.	16	82	2	34
	Rolnicy	12	88		44
	Pracujący na własny rach.	16	81	3	54
	Bezrobotni	34	63	3	21
	Emeryci	17	81	2	266
	Renciści	19	81		54
	Uczniowie i studenci	18	78	4	37
	Gospodynie domowe i inni	15	80	5	71
Pracuje w:	inst. państw., publicznej	8	91	1	120
	spółce właścicieli prywatnych i państwa	15	84	1	94
	sekt. prywat. poza rolnict.	16	80	4	265
	prywatnym gosp. rolnym	17	83		49
Dochody na jedną osobę	Do 899 zł	12	86	1	128
	Od 900 zł do 1299 zł	17	82	1	137
	Od 1300 zł do 1799 zł	14	85	1	166
	Od 1800 zł do 2499 zł	18	79	3	135
	2500 zł i więcej	15	82	3	159
Ocena własnych war. mater.	Złe	14	80	6	51
	Średnie	15	82	3	301
	Dobre	16	81	2	622
Udział w prakt. religijnych	Kilka razy w tygodniu	10	90		47
	Raz w tygodniu	13	85	2	378
	1–2 razy w miesiącu	12	86	2	156
	Kilka razy w roku	20	78	2	239
	W ogóle nie uczestniczy	21	73	6	147
Poglądy polityczne	Lewica	16	80	4	165
	Centrum	19	79	2	254
	Prawica	9	89	2	380
	Trudno powiedzieć	23	73	4	162

TABELA 2

		Skąd przede wszystkim ma Pan(i) wiadomości na temat II wojny światowej? Proszę wskazać nie więcej niż trzy odpowiedzi.												Liczba osób
		Ze szkoły	Z książek	Z filmów	Z gazet, czasopism	Z radia, telewizji	Z internetu	Z rozmów w rodzinie	Z rozmów z innymi ludźmi	Z gier	Z uroczystości rocznicowych, rekonstrukcji historycznych, inscenizacji wydarzeń z przeszłości	Z innych źródeł	Sam przeżył(a)m wojnę	
Ogółem		66	43	32	6	30	20	42	11	1	7	4	3	970
Płeć	Mężczyźni	60	42	32	7	31	26	41	11	2	5	4	3	459
	Kobiety	71	43	32	6	29	14	42	12	0	9	4	3	512
Wiek	18–24 lata	86	43	39	3	13	43	20	6	7	4	1		72
	25–34	75	43	33	4	17	34	31	13	1	10	2		196
	35–44	70	44	40	6	30	32	33	8	1	5	6		166
	45–54	79	46	40	7	40	10	44	8		7	2		130
	55–64	59	39	30	6	36	9	52	16		9	7		191
	65 lat i więcej	47	43	20	11	37	5	54	12		7	3	13	215
	Wieś	73	36	32	5	31	15	43	12	1	6	3	3	391
Miejsce zamieszkania	Miasto do 19 999	65	46	33	5	29	17	44	12	1	6	2	4	170
	20 000 – 99 999	59	46	32	6	35	26	37	8	1	6	5	4	186
	100 000 – 499 999	60	49	29	12	25	29	40	12	1	13	5	2	136
	500 000 i więcej mieszk.	59	53	36	6	27	19	45	16	2	11	5	3	87
Wykształcenie	Podstawowe / gimnazjalne	62	25	29	4	44	5	45	13		3	3	11	170
	Zasadnicze zawodowe	67	32	34	7	33	14	46	13	0	7	2	1	238
	Średnie	69	51	31	5	26	22	40	12	2	9	5	1	302
	Wyższe	65	56	34	9	23	32	38	9	1	9	5	1	260
Grupa społeczna i zawodowa	Kadra kier., spec. z wyższym wykształc.	68	57	33	8	25	25	43	10	2	8	6		114
	Średni personel, technicy	60	60	27	6	33	30	38	10		9	3		52
	Pracownicy adm.-biurowi	78	36	32	8	14	35	35	12		12	5		68
	Pracownicy usług	84	49	42	2	23	19	29	11		9	3		55
	Robotnicy wykwalifikowani	70	33	34	5	28	25	41	14			4		103
	Robotnicy niewykwalifik.	70	39	46	3	37	21	18	6		12			34
	Rolnicy	72	24	33	1	51	14	67	10		5	2		44
	Pracujący na własny rach.	65	53	36	4	32	34	28	11	2	11	5	1	54
	Bezrobotni	85	21	42	5	40	23	33	2	2	3	3		21
	Emeryci	51	40	19	9	36	6	53	13		9	5	10	266
	Renciści	60	41	43	9	37	9	45	17		2	4	1	53
	Uczniowie i studenci	73	45	45	4	7	58	23	5	12	5			37
	Gospodynie domowe i inni	83	48	46	4	24	12	35	9		9	1		70
	Pracuje w:	inst. państw., publicznej	70	51	31	6	26	26	38	14		7	6	1
spółce właścicieli prywatnych i państwa		64	51	34	6	35	20	35	7	1	12	6		94
sekt. pryw. poza rolnict.		74	43	37	5	23	29	36	11	1	7	3	1	265
prywatnym gosp. rolnym		71	24	30	2	48	15	66	11		5	2		49

TABELA 2 cd.

		Skąd przede wszystkim ma Pan(i) wiadomości na temat II wojny światowej? Proszę wskazać nie więcej niż trzy odpowiedzi.												Liczba osób
		Ze szkoły	Z książek	Z filmów	Z gazet, czasopism	Z radia, telewizji	Z internetu	Z rozmów w rodzinie	Z rozmów z innymi ludźmi	Z gier	Z uroczystości rocznicowych, rekonstrukcji historycznych, inscenizacji wydarzeń z przeszłości	Z innych źródeł	Sam przeżył(e) m wojnę	
Ogółem		66	43	32	6	30	20	42	11	1	7	4	3	970
Dochody na jedną osobę	Do 899 zł	72	34	37	6	35	21	37	10		2	2	1	125
	Od 900 zł do 1299 zł	64	44	36	7	35	12	48	11	1	4	4	5	136
	Od 1300 zł do 1799 zł	56	32	30	6	36	18	40	15	2	11	3	5	166
	Od 1800 zł do 2499 zł	69	49	33	5	30	18	37	11	1	10	7	3	135
	2500 zł i więcej	59	57	25	9	18	28	51	16	1	11	6	2	159
Ocena własnych war. mater.	Złe	59	37	38	4	26	13	37	12		3	3	6	51
	Średnie	66	37	29	7	33	15	48	12	1	6	5	2	298
	Dobre	67	46	33	6	29	23	39	11	1	9	3	3	621
Udział w prakt. religijnych	Kilka razy w tygodniu	60	43	16	5	26	30	44	10	3	20	5	3	46
	Raz w tygodniu	64	43	35	7	34	18	45	9	0	6	3	4	377
	1–2 razy w miesiącu	66	35	36	3	32	23	45	10		6	3	3	155
	Kilka razy w roku	70	45	30	8	28	20	36	13		9	5	1	239
	W ogóle nie uczestniczy	67	48	28	6	24	19	37	17	4	6	5	3	146
Poglądy polityczne	Lewica	67	46	30	12	21	22	43	9	2	9	6	2	165
	Centrum	67	47	31	4	26	24	39	11	1	7	4	2	252
	Prawica	59	44	33	6	37	19	43	14	0	8	3	3	380
	Trudno powiedzieć	80	31	35	4	32	13	42	7	1	6	3	5	160

TABELA 3

		Czy w Pan(i) rodzinie żyją jeszcze osoby, które pamiętają II wojnę światową?			Liczba osób
		Tak	Nie	Trudno powiedzieć	
		%	%	%	
Ogółem		40	58	2	974
Płeć	Mężczyźni	42	57	2	459
	Kobiety	39	60	2	515
Wiek	18–24 lata	43	55	2	72
	25–34	43	51	6	196
	35–44	38	62	0	167
	45–54	42	56	2	133
	55–64	45	55	0	191
	65 lat i więcej	33	66	1	216
Miejsce zamieszkania	Wieś	35	61	3	394
	Miasto do 19 999	43	57	0	170
	20 000 – 99 999	38	61	1	186
	100 000 – 499 999	50	49	0	136
	500 000 i więcej mieszk.	45	53	2	87
Wykształcenie	Podstawowe / gimnazjalne	34	63	4	173
	Zasadnicze zawodowe	34	65	1	238
	Średnie	42	57	1	302
	Wyższe	48	50	2	260
Grupa społeczna i zawodowa	Kadra kier., spec. z wyższym wyksz.	49	49	2	114
	Średni personel, technicy	46	54		52
	Pracownicy adm.-biurowi	45	55		68
	Pracownicy usług	28	70	2	56
	Robotnicy wykwalifikowani	38	55	8	103
	Robotnicy niewykwalifik.	49	51		34
	Rolnicy	40	58	2	44
	Pracujący na własny rach.	53	47		54
	Bezrobotni	46	48	6	21
	Emeryci	36	63	1	266
	Renciści	37	63		54
	Uczniowie i studenci	39	59	2	37
	Gospodynie domowe i inni	31	67	2	71
Pracuje w:	inst. państw., publicznej	44	55	2	120
	spółce właścicieli prywatnych i państwa	42	58		94
	sekt. prywat. poza rolnict.	45	52	3	265
	prywatnym gosp. rolnym	39	60	1	49
Dochody na jedną osobę	Do 899 zł	36	63	1	128
	Od 900 zł do 1299 zł	41	57	2	137
	Od 1300 zł do 1799 zł	40	59	2	166
	Od 1800 zł do 2499 zł	39	61	1	135
	2500 zł i więcej	47	52	1	159
Ocena własnych war. mater.	Złe	46	54		51
	Średnie	37	61	2	301
	Dobre	41	57	2	622
Udział w prakt. religijnych	Kilka razy w tygodniu	47	52	2	47
	Raz w tygodniu	41	57	2	378
	1–2 razy w miesiącu	38	62		156
	Kilka razy w roku	40	59	2	239
	W ogóle nie uczestniczy	36	60	4	147
Poglądy polityczne	Lewica	43	57		165
	Centrum	42	55	3	254
	Prawica	41	59	1	380
	Trudno powiedzieć	32	65	2	162

TABELA 4

		Czy według Pana(i) wiedzy, w Pana(i) rodzinie są lub byli ludzie, którzy doznali represji ze strony Niemców: zostali wysiedleni przez Niemców, byli w obozie koncentracyjnym, na robotach przymusowych lub ponieśli śmierć wskutek represji ze strony Niemców?			Liczba osób
		Tak	Nie	Trudno powiedzieć	
		%	%	%	
Ogółem		48	44	8	974
Płeć	Mężczyźni	51	42	7	459
	Kobiety	46	45	9	515
Wiek	18–24 lata	38	40	23	72
	25–34	38	50	12	196
	35–44	50	39	11	167
	45–54	53	41	5	133
	55–64	54	40	5	191
	65 lat i więcej	51	47	2	216
Miejsce zamieszkania	Wieś	41	49	10	394
	Miasto do 19 999	49	42	8	170
	20 000 – 99 999	48	47	5	186
	100 000 – 499 999	62	33	5	136
	500 000 i więcej mieszk.	58	31	10	87
Wykształcenie	Podstawowe / gimnazjalne	40	49	12	173
	Zasadnicze zawodowe	48	44	8	238
	Średnie	52	42	6	302
	Wyższe	50	43	7	260
Grupa społeczna i zawodowa	Kadra kier., spec. z wyższym wyksz.	53	41	5	114
	Średni personel, technicy	52	48		52
	Pracownicy adm.-biurowi	42	43	15	68
	Pracownicy usług	54	36	9	56
	Robotnicy wykwalifikowani	41	40	18	103
	Robotnicy niewykwalifik.	36	54	10	34
	Rolnicy	50	46	4	44
	Pracujący na własny rach.	57	38	5	54
	Bezrobotni	23	56	21	21
	Emeryci	52	45	3	266
	Renciści	56	34	10	54
	Uczniowie i studenci	46	43	11	37
	Gospodynie domowe i inni	35	54	11	71
Pracuje w:	inst. państw., publicznej	50	47	3	120
	spółce właścicieli prywatnych i państwa	43	47	10	94
	sekt. prywat. poza rolnict.	50	37	13	265
	prywatnym gosp. rolnym	53	44	3	49
Dochody na jedną osobę	Do 899 zł	38	53	9	128
	Od 900 zł do 1299 zł	48	49	3	137
	Od 1300 zł do 1799 zł	45	50	6	166
	Od 1800 zł do 2499 zł	59	35	6	135
	2500 zł i więcej	58	41	1	159
Ocena własnych war. mater.	Złe	49	46	4	51
	Średnie	44	46	9	301
	Dobre	50	42	8	622
Udział w prakt. religijnych	Kilka razy w tygodniu	57	34	9	47
	Raz w tygodniu	47	48	5	378
	1–2 razy w miesiącu	50	41	9	156
	Kilka razy w roku	46	44	10	239
	W ogóle nie uczestniczy	49	41	11	147
Poglądy polityczne	Lewica	54	41	5	165
	Centrum	43	48	9	254
	Prawica	54	41	5	380
	Trudno powiedzieć	39	46	14	162

TABELA 5

		Czy według Pana(i) wiedzy, w Pana(i) rodzinie są lub byli ludzie, którzy brali udział w wojnie obronnej 1939 roku (kampanii wrześniowej)?			Liczba osób
		Tak	Nie	Trudno powiedzieć	
		%	%	%	
Ogółem		44	47	10	974
Płeć	Mężczyźni	47	46	8	459
	Kobiety	41	48	12	515
Wiek	18–24 lata	31	43	26	72
	25–34	34	54	12	196
	35–44	45	46	9	167
	45–54	44	44	11	133
	55–64	47	48	5	191
	65 lat i więcej	52	42	6	216
Miejsce zamieszkania	Wieś	40	50	10	394
	Miasto do 19 999	49	43	8	170
	20 000 – 99 999	48	46	7	186
	100 000 – 499 999	43	44	13	136
	500 000 i więcej mieszk.	40	46	14	87
Wykształcenie	Podstawowe / gimnazjalne	42	45	13	173
	Zasadnicze zawodowe	43	46	11	238
	Średnie	44	47	9	302
	Wyższe	45	48	7	260
Grupa społeczna i zawodowa	Kadra kier., spec. z wyższym wyksz.	47	49	4	114
	Średni personel, technicy	54	43	4	52
	Pracownicy adm.-biurowi	33	45	22	68
	Pracownicy usług	38	45	17	56
	Robotnicy wykwalifikowani	44	45	11	103
	Robotnicy niewykwalifik.	33	49	18	34
	Rolnicy	39	56	5	44
	Pracujący na własny rach.	47	47	7	54
	Bezrobotni	31	51	17	21
	Emeryci	51	43	6	266
	Renciści	50	40	10	54
	Uczniowie i studenci	28	45	27	37
	Gospodynie domowe i inni	29	62	10	71
Pracuje w:	inst. państw., publicznej	46	46	8	120
	spółce właścicieli prywatnych i państwa	44	42	14	94
	sekt. pryw. poza rolnict.	43	45	11	265
	prywatnym gosp. rolnym	35	60	5	49
Dochody na jedną osobę	Do 899 zł	39	51	10	128
	Od 900 zł do 1299 zł	43	48	9	137
	Od 1300 zł do 1799 zł	39	53	8	166
	Od 1800 zł do 2499 zł	52	40	8	135
	2500 zł i więcej	52	42	6	159
Ocena własnych war. mater.	Złe	52	42	6	51
	Średnie	39	50	12	301
	Dobre	45	46	9	622
Udział w prakt. religijnych	Kilka razy w tygodniu	53	33	14	47
	Raz w tygodniu	43	50	7	378
	1–2 razy w miesiącu	49	44	7	156
	Kilka razy w roku	41	45	14	239
	W ogóle nie uczestniczy	40	50	10	147
Poglądy polityczne	Lewica	50	38	12	165
	Centrum	37	54	9	254
	Prawica	49	45	6	380
	Trudno powiedzieć	34	50	15	162

TABELA 6

		Czy według Pana(i) wiedzy, w Pana(i) rodzinie są lub byli ludzie, którzy działali w konspiracji i brali udział w walce partyzanckiej?			Liczba osób
		Tak	Nie	Trudno powiedzieć	
		%	%	%	
Ogółem		27	58	15	974
Płeć	Mężczyźni	32	55	14	459
	Kobiety	24	60	16	515
Wiek	18–24 lata	25	43	32	72
	25–34	24	59	18	196
	35–44	21	60	19	167
	45–54	30	59	11	133
	55–64	29	56	15	191
	65 lat i więcej	33	61	6	216
Miejsce zamieszkania	Wieś	22	60	18	394
	Miasto do 19 999	26	62	12	170
	20 000 – 99 999	29	60	11	186
	100 000 – 499 999	37	47	17	136
	500 000 i więcej mieszk.	36	52	13	87
Wykształcenie	Podstawowe / gimnazjalne	21	64	15	173
	Zasadnicze zawodowe	20	61	19	238
	Średnie	29	57	14	302
	Wyższe	36	52	12	260
Grupa społeczna i zawodowa	Kadra kier., spec. z wyższym wyksz.	40	45	15	114
	Średni personel, technicy	36	55	9	52
	Pracownicy adm.-biurowi	31	56	13	68
	Pracownicy usług	18	65	17	56
	Robotnicy wykwalifikowani	21	57	22	103
	Robotnicy niewykwalifik.	18	64	18	34
	Rolnicy	16	79	5	44
	Pracujący na własny rach.	32	47	21	54
	Bezrobotni	13	62	25	21
	Emeryci	29	61	10	266
	Renciści	30	51	19	54
	Uczniowie i studenci	28	46	27	37
	Gospodynie domowe i inni	16	68	16	71
Pracuje w:	inst. państw., publicznej	31	55	14	120
	spółce właścicieli prywatnych i państwa	27	53	19	94
	sekt. prywat. poza rolnict.	30	52	18	265
	prywatnym gosp. rolnym	16	79	5	49
Dochody na jedną osobę	Do 899 zł	17	67	17	128
	Od 900 zł do 1299 zł	27	62	11	137
	Od 1300 zł do 1799 zł	27	60	13	166
	Od 1800 zł do 2499 zł	32	55	13	135
	2500 zł i więcej	38	54	8	159
Ocena własnych war. mater.	Złe	24	63	13	51
	Średnie	22	62	16	301
	Dobre	30	55	14	622
Udział w prakt. religijnych	Kilka razy w tygodniu	42	49	9	47
	Raz w tygodniu	25	62	13	378
	1–2 razy w miesiącu	27	57	16	156
	Kilka razy w roku	27	55	18	239
	W ogóle nie uczestniczy	28	57	15	147
Poglądy polityczne	Lewica	29	57	13	165
	Centrum	25	62	13	254
	Prawica	32	54	13	380
	Trudno powiedzieć	17	60	23	162

TABELA 7

		Czy według Pana(i) wiedzy, w Pana(i) rodzinie są lub byli ludzie, którzy brali udział w Powstaniu Warszawskim?			Liczba osób
		Tak	Nie	Trudno powiedzieć	
		%	%	%	
Ogółem		8	82	10	974
Płeć	Mężczyźni	6	86	8	459
	Kobiety	9	79	12	515
Wiek	18–24 lata	8	67	25	72
	25–34	7	77	16	196
	35–44	7	81	12	167
	45–54	10	84	6	133
	55–64	5	89	6	191
	65 lat i więcej	10	86	5	216
Miejsce zamieszkania	Wieś	3	84	12	394
	Miasto do 19 999	6	85	9	170
	20 000 – 99 999	9	83	8	186
	100 000 – 499 999	11	80	9	136
	500 000 i więcej mieszk.	23	67	9	87
Wykształcenie	Podstawowe / gimnazjalne	7	79	14	173
	Zasadnicze zawodowe	3	84	13	238
	Średnie	8	84	8	302
	Wyższe	12	81	7	260
Grupa społeczna i zawodowa	Kadra kier., spec. z wyższym wyksz.	16	79	5	114
	Średni personel, technicy	4	88	8	52
	Pracownicy adm.-biurowi	13	79	8	68
	Pracownicy usług	6	80	13	56
	Robotnicy wykwalifikowani	3	73	24	103
	Robotnicy niewykwalifik.	4	77	19	34
	Rolnicy		96	4	44
	Pracujący na własny rach.	9	80	11	54
	Bezrobotni	4	72	23	21
	Emeryci	8	88	4	266
	Renciści	6	81	12	54
	Uczniowie i studenci	6	74	19	37
	Gospodynie domowe i inni	9	81	10	71
Pracuje w:	inst. państw., publicznej	14	81	6	120
	spółce właścicieli prywatnych i państwa	7	76	17	94
	sekt. prywat. poza rolnict.	8	78	15	265
	prywatnym gosp. rolnym		97	3	49
Dochody na jedną osobę	Do 899 zł	9	83	8	128
	Od 900 zł do 1299 zł	3	85	12	137
	Od 1300 zł do 1799 zł	4	88	8	166
	Od 1800 zł do 2499 zł	9	84	7	135
	2500 zł i więcej	15	83	2	159
Ocena własnych war. mater.	Złe	12	79	9	51
	Średnie	7	82	11	301
	Dobre	7	83	10	622
Udział w prakt. religijnych	Kilka razy w tygodniu	6	85	9	47
	Raz w tygodniu	5	87	8	378
	1–2 razy w miesiącu	7	83	10	156
	Kilka razy w roku	9	78	13	239
	W ogóle nie uczestniczy	14	74	11	147
Poglądy polityczne	Lewica	13	79	7	165
	Centrum	8	82	11	254
	Prawica	6	88	6	380
	Trudno powiedzieć	4	76	20	162

TABELA 8

		Czy według Pana(i) wiedzy, w Pana(i) rodzinie są lub byli ludzie, którzy pomagali Żydom w czasie wojny?			Liczba osób
		Tak	Nie	Trudno powiedzieć	
		%	%	%	
Ogółem		21	55	24	974
Płeć	Mężczyźni	20	54	26	459
	Kobiety	21	56	23	515
Wiek	18–24 lata	16	47	37	72
	25–34	15	57	28	196
	35–44	14	52	34	167
	45–54	23	56	20	133
	55–64	23	57	20	191
	65 lat i więcej	28	55	17	216
Miejsce zamieszkania	Wieś	17	61	22	394
	Miasto do 19 999	24	57	19	170
	20 000 – 99 999	21	52	27	186
	100 000 – 499 999	23	42	36	136
	500 000 i więcej mieszk.	27	49	25	87
Wykształcenie	Podstawowe / gimnazjalne	15	63	21	173
	Zasadnicze zawodowe	21	53	26	238
	Średnie	19	55	26	302
	Wyższe	26	51	23	260
Grupa społeczna i zawodowa	Kadra kier., spec. z wyższym wyksz.	24	48	29	114
	Średni personel, technicy	25	52	24	52
	Pracownicy adm.-biurowi	26	40	34	68
	Pracownicy usług	14	50	36	56
	Robotnicy wykwalifikowani	10	59	31	103
	Robotnicy niewykwalifik.	13	61	27	34
	Rolnicy	14	70	15	44
	Pracujący na własny rach.	24	49	27	54
	Bezrobotni		62	38	21
	Emeryci	26	57	18	266
	Renciści	23	59	18	54
	Uczniowie i studenci	15	59	27	37
	Gospodynie domowe i inni	21	60	19	71
Pracuje w:	inst. państw., publicznej	24	55	20	120
	spółce właścicieli prywatnych i państwa	24	43	33	94
	sekt. prywat. poza rolnict.	15	52	34	265
	prywatnym gosp. rolnym	19	65	15	49
Dochody na jedną osobę	Do 899 zł	23	55	22	128
	Od 900 zł do 1299 zł	19	60	22	137
	Od 1300 zł do 1799 zł	21	55	24	166
	Od 1800 zł do 2499 zł	24	51	26	135
	2500 zł i więcej	28	53	19	159
Ocena własnych war. mater.	Złe	22	53	25	51
	Średnie	21	52	27	301
	Dobre	20	57	23	622
Udział w prakt. religijnych	Kilka razy w tygodniu	36	53	11	47
	Raz w tygodniu	19	60	21	378
	1–2 razy w miesiącu	19	59	22	156
	Kilka razy w roku	20	49	31	239
	W ogóle nie uczestniczy	23	46	30	147
Poglądy polityczne	Lewica	24	53	24	165
	Centrum	19	56	25	254
	Prawica	23	54	23	380
	Trudno powiedzieć	13	60	27	162

TABELA 9

		Czy według Pana(i) wiedzy, w Pana(i) rodzinie są lub byli ludzie, którzy doznali represji ze strony Rosjan: zostali deportowani, wywiezieni w głąb ZSRR (np. na Syberię, do Kazachstanu), zesłani do łagru itp.?			Liczba osób
		Tak	Nie	Trudno powiedzieć	
		%	%	%	
Ogółem		18	72	10	974
Płeć	Mężczyźni	19	73	8	459
	Kobiety	17	72	10	515
Wiek	18–24 lata	13	57	30	72
	25–34	17	68	15	196
	35–44	17	74	9	167
	45–54	22	73	5	133
	55–64	19	76	5	191
	65 lat i więcej	19	77	4	216
Miejsce zamieszkania	Wieś	16	74	10	394
	Miasto do 19 999	22	71	7	170
	20 000 – 99 999	18	77	5	186
	100 000 – 499 999	18	70	12	136
	500 000 i więcej mieszk.	21	65	14	87
Wykształcenie	Podstawowe / gimnazjalne	14	73	13	173
	Zasadnicze zawodowe	14	75	11	238
	Średnie	22	71	7	302
	Wyższe	21	71	8	260
Grupa społeczna i zawodowa	Kadra kier., spec. z wyższym wyksz.	24	72	4	114
	Średni personel, technicy	30	70		52
	Pracownicy adm.-biurowi	17	69	14	68
	Pracownicy usług	13	71	16	56
	Robotnicy wykwalifikowani	19	64	17	103
	Robotnicy niewykwalifik.	11	76	13	34
	Rolnicy	7	88	5	44
	Pracujący na własny rach.	19	69	12	54
	Bezrobotni	13	61	26	21
	Emeryci	16	79	5	266
	Renciści	22	69	9	54
	Uczniowie i studenci	17	61	22	37
	Gospodynie domowe i inni	17	73	11	71
Pracuje w:	inst. państw., publicznej	24	74	2	120
	spółce właścicieli prywatnych i państwa	19	69	11	94
	sekt. pryw. poza rolnict.	19	67	15	265
	prywatnym gosp. rolnym	7	89	5	49
Dochody na jedną osobę	Do 899 zł	16	74	10	128
	Od 900 zł do 1299 zł	23	73	5	137
	Od 1300 zł do 1799 zł	14	80	7	166
	Od 1800 zł do 2499 zł	20	73	7	135
	2500 zł i więcej	24	73	3	159
Ocena własnych war. mater.	Złe	12	81	8	51
	Średnie	14	76	10	301
	Dobre	21	70	9	622
Udział w prakt. religijnych	Kilka razy w tygodniu	21	70	9	47
	Raz w tygodniu	19	74	7	378
	1–2 razy w miesiącu	19	74	8	156
	Kilka razy w roku	17	69	13	239
	W ogóle nie uczestniczy	16	72	11	147
Poglądy polityczne	Lewica	19	73	8	165
	Centrum	14	76	10	254
	Prawica	21	73	6	380
	Trudno powiedzieć	15	68	16	162

TABELA 10

		Czy według Pana(i) wiedzy, w Pana(i) rodzinie są lub byli ludzie, którzy brali udział w walkach Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie, armii Andersa?			Liczba osób
		Tak	Nie	Trudno powiedzieć	
		%	%	%	
Ogółem		10	78	12	974
Płeć	Mężczyźni	9	79	12	459
	Kobiety	10	77	12	515
Wiek	18–24 lata	7	68	25	72
	25–34	6	72	22	196
	35–44	10	78	13	167
	45–54	10	83	8	133
	55–64	14	79	7	191
	65 lat i więcej	9	85	6	216
Miejsce zamieszkania	Wieś	11	76	13	394
	Miasto do 19 999	8	80	12	170
	20 000 – 99 999	8	85	7	186
	100 000 – 499 999	11	72	16	136
	500 000 i więcej mieszk.	8	82	11	87
Wykształcenie	Podstawowe / gimnazjalne	6	81	14	173
	Zasadnicze zawodowe	9	77	14	238
	Średnie	11	77	12	302
	Wyższe	11	80	9	260
Grupa społeczna i zawodowa	Kadra kier., spec. z wyższym wyksz.	9	86	5	114
	Średni personel, technicy	17	72	11	52
	Pracownicy adm.-biurowi	7	75	18	68
	Pracownicy usług	11	74	15	56
	Robotnicy wykwalifikowani	6	75	19	103
	Robotnicy niewykwalifik.	7	74	19	34
	Rolnicy	5	90	5	44
	Pracujący na własny rach.	18	67	15	54
	Bezrobotni	5	64	32	21
	Emeryci	10	84	6	266
	Renciści	12	77	11	54
	Uczniowie i studenci	6	72	22	37
	Gospodynie domowe i inni	8	74	17	71
Pracuje w:	inst. państw., publicznej	12	80	8	120
	spółce właścicieli prywatnych i państwa	11	76	13	94
	sekt. pryw. poza rolnict.	10	73	17	265
	prywatnym gosp. rolnym	5	91	5	49
Dochody na jedną osobę	Do 899 zł	6	79	14	128
	Od 900 zł do 1299 zł	11	78	11	137
	Od 1300 zł do 1799 zł	9	84	8	166
	Od 1800 zł do 2499 zł	12	80	8	135
	2500 zł i więcej	15	76	9	159
Ocena własnych war. mater.	Złe	5	81	14	51
	Średnie	9	77	15	301
	Dobre	10	79	11	622
Udział w prakt. religijnych	Kilka razy w tygodniu	12	73	15	47
	Raz w tygodniu	8	85	7	378
	1–2 razy w miesiącu	13	77	11	156
	Kilka razy w roku	11	71	18	239
	W ogóle nie uczestniczy	8	78	14	147
Poglądy polityczne	Lewica	14	70	16	165
	Centrum	8	80	12	254
	Prawica	10	84	6	380
	Trudno powiedzieć	6	74	20	162

TABELA 11

		Czy według Pana(i) wiedzy, w Pana(i) rodzinie są lub byli ludzie, którzy zostali wcieleni do armii niemieckiej (Wehrmachtu)?			Liczba osób
		Tak	Nie	Trudno powiedzieć	
		%	%	%	
Ogółem		7	85	9	974
Płeć	Mężczyźni	8	84	8	459
	Kobiety	5	85	10	515
Wiek	18–24 lata	1	71	28	72
	25–34	5	84	11	196
	35–44	7	82	11	167
	45–54	8	87	5	133
	55–64	7	87	6	191
	65 lat i więcej	8	89	3	216
Miejsce zamieszkania	Wieś	8	81	11	394
	Miasto do 19 999	6	85	9	170
	20 000 – 99 999	10	85	5	186
	100 000 – 499 999	5	89	6	136
	500 000 i więcej mieszk.	2	90	8	87
Wykształcenie	Podstawowe / gimnazjalne	7	82	11	173
	Zasadnicze zawodowe	8	80	12	238
	Średnie	7	84	9	302
	Wyższe	4	91	4	260
Grupa społeczna i zawodowa	Kadra kier., spec. z wyższym wyksz.	3	92	4	114
	Średni personel, technicy	6	89	5	52
	Pracownicy adm.-biurowi	4	88	8	68
	Pracownicy usług	3	83	14	56
	Robotnicy wykwalifikowani	8	74	18	103
	Robotnicy niewykwalifik.	5	78	17	34
	Rolnicy	11	86	4	44
	Pracujący na własny rach.	11	86	4	54
	Bezrobotni	2	75	23	21
	Emeryci	8	88	4	266
	Renciści	16	74	10	54
	Uczniowie i studenci		78	22	37
	Gospodynie domowe i inni	4	85	11	71
Pracuje w:	inst. państw., publicznej	7	91	2	120
	spółce właścicieli prywatnych i państwa	2	82	16	94
	sekt. pryw. poza rolnict.	7	82	12	265
	prywatnym gosp. rolnym	10	87	3	49
Dochody na jedną osobę	Do 899 zł	6	86	7	128
	Od 900 zł do 1299 zł	11	81	8	137
	Od 1300 zł do 1799 zł	6	90	4	166
	Od 1800 zł do 2499 zł	9	86	5	135
	2500 zł i więcej	8	90	2	159
Ocena własnych war. mater.	Złe	10	81	9	51
	Średnie	7	84	8	301
	Dobre	6	85	9	622
Udział w prakt. religijnych	Kilka razy w tygodniu	3	91	5	47
	Raz w tygodniu	9	84	6	378
	1–2 razy w miesiącu	4	88	7	156
	Kilka razy w roku	6	82	12	239
	W ogóle nie uczestniczy	5	84	11	147
Poglądy polityczne	Lewica	6	86	8	165
	Centrum	6	84	10	254
	Prawica	8	88	4	380
	Trudno powiedzieć	7	76	17	162

TABELA 12

		Czy według Pana(i) wiedzy, w Pana(i) rodzinie są lub byli ludzie, którzy brali udział w walkach ludowego Wojska Polskiego, Armii Berlinga?			Liczba osób
		Tak	Nie	Trudno powiedzieć	
		%	%	%	
Ogółem		6	79	14	974
Płeć	Mężczyźni	8	80	11	459
	Kobiety	4	79	17	515
Wiek	18–24 lata	1	73	26	72
	25–34	4	77	19	196
	35–44	3	78	19	167
	45–54	8	81	11	133
	55–64	7	83	10	191
	65 lat i więcej	12	81	7	216
Miejsce zamieszkania	Wieś	5	78	17	394
	Miasto do 19 999	9	80	11	170
	20 000 – 99 999	9	79	12	186
	100 000 – 499 999	4	81	15	136
	500 000 i więcej mieszk.	2	87	10	87
Wykształcenie	Podstawowe / gimnazjalne	7	74	18	173
	Zasadnicze zawodowe	8	76	16	238
	Średnie	6	82	12	302
	Wyższe	4	84	12	260
Grupa społeczna i zawodowa	Kadra kier., spec. z wyższym wyksz.	3	86	11	114
	Średni personel, technicy	8	85	7	52
	Pracownicy adm.-biurowi	6	77	16	68
	Pracownicy usług	3	79	18	56
	Robotnicy wykwalifikowani	7	71	22	103
	Robotnicy niewykwalifik.		76	24	34
	Rolnicy	6	89	5	44
	Pracujący na własny rach.	11	69	20	54
	Bezrobotni	2	66	32	21
	Emeryci	9	82	8	266
	Renciści	8	78	14	54
	Uczniowie i studenci		78	22	37
	Gospodynie domowe i inni	3	78	19	71
Pracuje w:	inst. państw., publicznej	8	82	11	120
	spółce właścicieli prywatnych i państwa	2	78	20	94
	sekt. pryw. poza rolnict.	6	76	18	265
	prywatnym gosp. rolnym	6	88	6	49
Dochody na jedną osobę	Do 899 zł	5	80	15	128
	Od 900 zł do 1299 zł	10	76	14	137
	Od 1300 zł do 1799 zł	3	86	11	166
	Od 1800 zł do 2499 zł	9	79	13	135
	2500 zł i więcej	8	84	8	159
Ocena własnych war. mater.	Złe	9	81	10	51
	Średnie	6	78	16	301
	Dobre	6	80	14	622
Udział w prakt. religijnych	Kilka razy w tygodniu	4	83	13	47
	Raz w tygodniu	7	82	11	378
	1–2 razy w miesiącu	4	80	16	156
	Kilka razy w roku	5	76	19	239
	W ogóle nie uczestniczy	10	77	13	147
Poglądy polityczne	Lewica	6	79	15	165
	Centrum	5	80	15	254
	Prawica	9	81	10	380
	Trudno powiedzieć	3	78	20	162

TABELA 13

		Z czego, z których wydarzeń z okresu II wojny światowej przede wszystkim Polacy mogą być dumni? Proszę wybrać nie więcej niż dwie odpowiedzi								Liczba osób
		Z wojny obronnej 1939 roku (kampanii wrześniowej)	Z organizacji podziemnego państwa polskiego, działalności Armii Krajowej	Z organizacji i walk Polskich Sił Zbrojnych na Zachodzie	Z organizacji i walk ludowego Wojska Polskiego	Z Powstania Warszawskiego	Z ratowania Żydów podczas wojny	Z czegoś innego	Trudno powiedzieć	
		%	%	%	%	%	%	%	%	
Ogółem		36	42	10	8	46	30	2	7	973
Płeć	Mężczyźni	42	45	12	7	42	26	3	6	459
	Kobiety	31	40	9	8	49	34	1	7	515
Wiek	18–24 lata	29	54	7	7	46	34	1	5	72
	25–34	29	43	15	4	52	29	4	7	196
	35–44	37	48	5	7	47	28	3	6	167
	45–54	38	46	8	4	45	33	2	7	133
	55–64	37	36	12	9	46	34	1	7	191
	65 lat i więcej	41	35	11	13	39	28	2	8	215
Miejsce zamieszkania	Wieś	36	35	10	9	45	26	2	11	394
	Miasto do 19 999	41	42	9	7	45	30	1	7	170
	20 000 – 99 999	36	40	10	6	47	33	4	4	186
	100 000 – 499 999	37	55	10	6	43	39	3	1	136
	500 000 i więcej mieszk.	27	55	13	7	50	35	2	2	87
Wykształcenie	Podstawowe / gimnazjalne	37	28	8	10	41	32	3	12	172
	Zasadnicze zawodowe	36	32	9	10	45	28	3	11	238
	Średnie	36	49	12	7	52	29	0	4	302
	Wyższe	35	52	11	5	43	34	4	3	260
Grupa społeczna i zawodowa	Kadra kier., spec. z wyższym wyksz.	32	59	14	4	36	35	4	3	114
	Średni personel, technicy	35	58	4	3	47	27	2	6	52
	Pracownicy adm.-biurowi	29	54	8	3	59	32	1	2	68
	Pracownicy usług	35	43	5	6	49	38		6	56
	Robotnicy wykwalifikowani	32	36	14	5	49	19	5	15	103
	Robotnicy niewykwalifik.	29	50	3	16	48	33		3	34
	Rolnicy	47	30	15	7	46	31		5	44
	Pracujący na własny rach.	49	53	8	2	43	30	2	3	54
	Bezrobotni	32	28	2	14	46	23	2	18	21
	Emeryci	39	33	11	13	42	28	2	9	265
	Renciści	43	32	15	10	37	42	5	3	54
	Uczniowie i studenci	30	67		7	49	39			37
	Gospodynie domowe i inni	30	27	15	5	60	31	2	8	71
Pracuje w:	inst. państw., publicznej	33	49	8	6	47	40	1	3	120
	spółce właścicieli prywatnych i państwa	30	50	12	8	50	30		4	94
	sekt. prywat. poza rolnict.	35	50	10	4	45	24	4	10	265
	prywatnym gosp. rolnym	51	30	14	7	43	33		5	49
Dochody na jedną osobę	Do 899 zł	32	33	14	13	51	31	1	7	128
	Od 900 zł do 1299 zł	38	37	7	9	41	33	3	9	136
	Od 1300 zł do 1799 zł	44	34	10	8	50	30	3	5	166
	Od 1800 zł do 2499 zł	39	53	7	8	41	31	2	3	135
	2500 zł i więcej	27	56	11	2	47	37	5	3	159
Ocena własnych war. mater.	Złe	35	32	9	3	54	33	4	11	51
	Średnie	37	42	7	10	39	32	3	8	300
	Dobre	36	43	12	7	48	29	2	6	622
Udział w prakt. Religijnych	Kilka razy w tygodniu	43	35	10	8	56	22	3	6	47
	Raz w tygodniu	39	41	9	8	50	30	2	5	377
	1–2 razy w miesiącu	35	39	13	8	51	34	3	4	156
	Kilka razy w roku	38	42	10	8	39	27	2	11	239
	W ogóle nie uczestniczy	26	48	12	7	39	37	5	7	147
Poglądy polityczne	Lewica	38	47	9	11	40	41	1	2	165
	Centrum	35	37	9	8	48	34	3	6	254
	Prawica	42	48	12	7	47	26	3	4	380
	Trudno powiedzieć	24	32	9	8	46	24	2	19	161

TABELA 14

		Czy, Pana(i) zdaniem, Polska powinna domagać się od Niemiec reparacji (odszkodowań) za straty poniesione podczas II wojny światowej?					Liczba osób
		Zdecydowanie tak	Raczej tak	Raczej nie	Zdecydowanie nie	Trudno powiedzieć	
		%	%	%	%	%	
Ogółem		42	27	14	7	10	974
Płeć	Mężczyźni	47	26	11	9	8	459
	Kobiety	37	28	17	5	13	515
Wiek	18–24 lata	36	18	21	11	14	72
	25–34	30	33	19	9	9	196
	35–44	34	35	13	5	14	167
	45–54	49	30	10	4	7	133
	55–64	51	23	11	4	10	191
	65 lat i więcej	47	20	15	8	10	216
Miejsce zamieszkania	Wieś	43	32	10	4	11	394
	Miasto do 19 999	47	25	7	8	12	170
	20 000 – 99 999	39	24	20	5	12	186
	100 000 – 499 999	44	18	20	10	9	136
	500 000 i więcej mieszk.	27	26	29	13	5	87
Wykształcenie	Podstawowe / gimnazjalne	46	26	8	6	14	173
	Zasadnicze zawodowe	48	30	10	2	10	238
	Średnie	43	22	17	7	11	302
	Wyższe	31	30	20	11	9	260
Grupa społeczna i zawodowa	Kadra kier., spec. z wyższym wyksz.	25	33	20	15	6	114
	Średni personel, technicy	42	38	7	7	6	52
	Pracownicy adm.-biurowi	28	30	23	2	17	68
	Pracownicy usług	45	30	19	3	4	56
	Robotnicy wykwalifikowani	47	29	9	2	12	103
	Robotnicy niewykwalifik.	41	38	18	3		34
	Rolnicy	45	37	3	6	9	44
	Pracujący na własny rach.	34	12	32	7	15	54
	Bezrobotni	39	32	4	2	24	21
	Emeryci	48	20	13	6	12	266
	Renciści	59	20	2	10	9	54
	Uczniowie i studenci	34	13	15	20	18	37
	Gospodynie domowe i inni	41	34	16	2	7	71
Pracuje w:	inst. państw., publicznej	34	38	14	7	6	120
	spółce właścicieli prywatnych i państwa	38	27	20	7	8	94
	sekt. pryw. poza rolnict.	38	27	18	6	11	265
	prywatnym gosp. rolnym	43	36	8	5	8	49
Dochody na jedną osobę	Do 899 zł	45	32	8	3	11	128
	Od 900 zł do 1299 zł	50	31	9	5	5	137
	Od 1300 zł do 1799 zł	45	25	15	5	11	166
	Od 1800 zł do 2499 zł	38	28	20	8	6	135
	2500 zł i więcej	37	27	17	13	6	159
Ocena własnych war. mater.	Złe	50	28	9	5	8	51
	Średnie	42	28	13	5	11	301
	Dobre	41	26	16	7	10	622
Udział w prakt. religijnych	Kilka razy w tygodniu	52	24	8	2	14	47
	Raz w tygodniu	49	28	11	4	8	378
	1–2 razy w miesiącu	44	27	12	6	12	156
	Kilka razy w roku	35	28	21	4	12	239
	W ogóle nie uczestniczy	28	24	18	19	11	147
Poglądy polityczne	Lewica	20	21	31	17	11	165
	Centrum	36	28	20	7	9	254
	Prawica	61	27	5	2	5	380
	Trudno powiedzieć	30	31	13	5	22	162